

ARXU IDAZLEAREN MENDEURRENA

JUAN SAN MARTIN

Nor zen Arxu bere mendeurreneko omenaldia Euskaltzaindiak Zuberoan hain handikiro ospatzeko?

Zuberoaren izateak berak ere zerbait bultzatuko zuen omenaldia, baina ez Arxu zenak hortarako merezimendurik ez zuelako. Euskaldunok min dugu Zuberoan. Gure herrietarik baztertuena, hustuena, ikusten bai dugu galzorian. Berez hain ttipi garenontzat mingarri bait da bere zati bat galzorian ikustea. Eta, ah, nolako zatia! Herri literaturaz aberats eta jakintza mailan ere ez urri. Langilerik izan du historian zehar eta hauetarik bat zen Jean Batiste Arxu. Horregatik, euskaltzaleak beti izanen gara zordun.

Arxu, Altzürükun sortu zen 1811. urteko irailaren 11.ean eta 1881eko ekainaren 9an hil zen La Réole (Gironde) hirian.

La Réole-n igaro zuen bere bizitzako parterik gehiena. Maisua zen eta anitz urtez eskoletako ikerle eta arduradun izan zitzaigun. Baina inoiz ez zen ahaztu bere sorterriaz eta lanik franko egin zuen bere alde, euskaraz idatziz eta euskarazko zenbait lan frantzesera itzuliz ezagutarazteko. Honegatik zion Martin Hiribarrenek bere poema liburuan:

*Eskaldunen lorea, Arxu Xuberoko
Luma eta bihotzez lehena lerroko.*

1847. urtean Bernat Etxepareren liburua frantzesera itzulia eman zuen, eta, ondotik, urte berean, Oihenartek bildu zituen Atsotitzak eta Gaztaroa, Francisque-Michel-ek Parisen argitaratuko zituenak.

Handik urte betera, 1848an, La Réole-n, La Fontaineren alegiak argitaratuko zituen ber berak euskaratuak: *La Fontaineren Aleghia-berheziak, neurthitzez frantzesetik uskara itzuliak*, zu-

berotar jator eta apain batean idatziak. Euskal hurrek eskolan irakurtzeko egin zituen. Eta hau izango zen bere euskarazko lanetatik garrantzizkoena. Baina, ez bakarra, noski. Bera Errepublika zalea zen nonbait eta urte berean argitaratu zuen *Kantu patriotikak*, Marsellesa euskaratua eta beste.

1852an ordea, *Uskara eta Frantzes Gramatika, uskalherrietako haurrentzat* egina. Bi hizkuntzatan idatzia.

Euskalarien artean oso ezaguna da L. L. Bonaparte printzeak zer nolako eragozpenak izan zituen Intxauspe kalonjearen alde-tik Biblea itzultzean. Honek ez bai zuen nahi oharrrik gabeko Bible zatirik argitaratzerik, eta zuberotarrezko itzulpenetarako hautatu zuenez, bere langintza etenda ikusi zuen printzeak. Antoine d'Abbadie izan zuen printzeak harremanetarako laguntzailerik onena eta berriz ere bedonengana jo beharrean aurkitu zen. D'Abbadie-ren eskariz egin zituen Arxuk itzulpen batzuk eta L. L. Bonapartek gogoko izan zituen. 1859. urtea zen. Beraz, ares-tian aipatu ditudan lanak ordurako eginak zituen Arxuk eta printzea nortasundun lumarekin aurkitu zen. Eta hara gure erre-publikanoa nola sartu zen printzearekin harreman hertsietan. Bizitzaren paradójak. Eta, 1861ean eskatu zizkion zenbait itzulpen eta hara nola agurtu zuen Arxuk printzearen eskaria:

Lucien Napoleo
Printze Uxkara dakienari

Printze jakintsu, pare gabia
Zureganat, ni, Rhut-en libria,
Ziberuako zaia jauntsirik
Huillantzen nuzu, ahalketurik.

Botz nundukezu, sotto bat egin
Nahi bazineit. - Lehen hunki-jin
Egin zeiola Booz handiak
Rhut gaixuari, dio ixtoriak.

Ber hunki-jina ukhen baleza
Ziberutarrak, haren bihotza
Iratzar laite Jaun Luzienen
Gor'altatzeko laidoriuen.

L. L. Bonapartek Antoine d'Abbadieri eskerrak ematean, itzul-tzaile ona aurkitu ziolako, Intxausperen urrengo zuberotar idaz-lerik hoberentzat jo zuen, ordurako Xaho hila zenez. Hor era-kusten digu Xaho euskal idazle ona zela nonbait, baina gaur egun ez dakigu holakorik, zeren Xaho zenak ez bai zizkigun utzi fran-zes idatzitako lanak baizik.

Printzeak, ordea, Bible itzulpenetatik ikusten denez, kontuan izan zuen zalantzazko fededun zen Arxu bezelako bati zer eska-tu. Baina, Arxuk Bonaparterentzat itzuli zituen lanak ez ziren bere garaian argitaratuak izan. Napoleon III.aren diru laguntza aitua zitzaiotz, Luiz Luzianok lanak bertan behera utzi behar izan zituen. Haregatik, urteak igaroko ziren lanok argitaratu arte. 1888an, Baionan, Bible-Elkartekoek argitaratu zituzten *Ru-then libria*, *Salomounen kantiken kantika*, eta *Jonasen libria*.

Iraganak iragan, Altxürükuk eta Zuberoak ezagutu dute be-ren seme leiala nor zen. Bereziki, sortu berri den Su Azia deriz-tzan elkarteari esker, Arxu zenaren omenaldia antolatzen lagun-du zutelako eta «Zuberoaren beharrak, euskararen zaintzeko» zer ziren erakutsi zigutelako.

Gu, berriz ere han izango gara holako aukerarik denean. Zuberoak merezi du.